

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет

(повна назва факультету)

кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти

(повна назва кафедри)

**МЕТОДИКА РОЗВИТКУ СЛОВНИКА ДІТЕЙ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В РІЗНИХ ВИДАХ МОВЛЕННЄВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Виконала: студентка 4 курсу 231 групи

Спеціальності 012 Дошкільна освіта

Спеціалізація: логопедія

Освітньо-професійної (наукової)

програми Дошкільна освіта

Пічкур Оксана Володимирівна

Керівник к.пед.н., доцент Сугейко Л.Г.

Рецензент вихователь-методист закладу

дошкільної освіти № 62 Херсонської міської

ради Максимець Н.А.

Херсон – 2021

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні основи розвитку словника дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності	6
1.1. Розвиток словника старших дошкільників як лінгводидактична проблема.....	6
1.2. Особливості засвоєння словника старшими дошкільниками в різних видах мовленнєвої діяльності.....	8
1.3. Зміст словникової роботи дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності.....	11
Розділ 2. Методичні основи розвитку словника дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності	15
2.1. Критерії та показники рівнів розвитку словникової роботи дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності.....	15
2.2. Методи та прийоми розвитку словникової роботи дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності.....	17
2.3. Сучасні технології розвитку словникової роботи дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності.....	21
Висновки	25
Список використаних джерел	28
Додатки	31
Додаток А. Кодекс академічної доброчесності здобувача вищої освіти Херсонського державного університету	31
Додаток А. Зміст методики оцінювання критеріїв розвитку словника старших дошкільників у різних видах мовленнєвої діяльності.....	33
Додаток Б. Рівні розвитку словника дітей старшого дошкільного віку у різних видах мовленнєвої діяльності.....	39

ВСТУП

Актуальність дослідження сформульована відповідно до сучасної тенденції впровадження рідної мови у всі сфери життєдіяльності особистості відповідно до української державності та пріоритетного завдання щодо виховання мовної особистості з відповідними національними та культурними пріоритетами. У дошкільній освіті важливим є розвиток рівня мовленнєвої культури дітей на заняттях з розвитку мовлення, що потребує значний словниковий запас слів, уміння доречно використовувати його у своїй повсякденній діяльності. Зважаючи на реальний стан проблеми у дітей дошкільного віку, можна означити необхідність у розвитку словника дітей дошкільного віку в різних мовленнєвих видах діяльності. Проаналізувавши сенситивні періоди розвитку мовлення дошкільників, виокремимо, що найбільш значущим для розвитку словника є саме старший дошкільний вік відповідно до емоційності мовленнєвої діяльності дітей. Саме у зазначеному періоді дошкільного дитинства відзначається зацікавленість та увага до точного вживання слів відповідно до видів діяльності, прагнення до самореалізації та самовираження, визнання іншими за допомогою мовлення (А.Богущ, Л. Запорожець, О.Запорожець, К.Крутій та інші).

Проблема розвитку мовлення у різних видах мовленнєвої діяльності, а саме розвиток словника дітей старшого дошкільного віку розглядається дослідниками багатогранно: лексичні, граматичні та фонетичні особливості мовлення дітей дошкільного віку (К.Крутій, Т.Ушакова, О.Шахнарович, Н.Юр'єва); розширення словника дітей у ранньому віку (В.Гербова, Г.Ляміна,); закономірності, методи та принципи мовленнєвого розвитку у ранньому віку (А.Богущ, К.Крутій, Т.Науменко, Л.Олійник, О.Саприкіна та інші).

Але відповідно до теоретичного аналізу науково-методичної літератури було виявлено, що питання розвитку словника дітей

старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності потребує більш детального вивчення.

Отже, актуальність проблеми обумовила вибір теми дослідження: **«Методика розвитку словника дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності».**

Мета дослідження полягає у теоретичному аналізі проблеми розвитку словника дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності.

Об'єкт дослідження – навчально–мовленнєва діяльність здобувачів дошкільної освіти.

Предмет дослідження – методичні основи розвитку словника дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати сутність розвитку словника старших дошкільників як лінгводидактичну проблему.

2. З'ясувати особливості засвоєння словника старшими дошкільниками.

3. Схарактеризувати критерії та показники рівнів розвитку словникової роботи дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності.

4. Визначити методичні основи розвитку словникової роботи дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності.

Для вирішення зазначених завдань було використано теоретичні **методи дослідження:** узагальнення та аналіз педагогічної, психологічної, лінгводидактичної та методичної літератури з теми дослідження; їх аналіз та порівняння для уточнення основних понять дослідження; емпіричні методи: спостереження на заняттях у закладі дошкільної освіти за розвитком словника старших дошкільників в різних видах мовленнєвої діяльності; тематичні бесіди з дошкільниками та вихователями.

Практичне значення результатів визначається можливістю застосування теоретичних та практичних матеріалів дослідження вихователями та педагогічними працівниками закладів дошкільної освіти, під час фахової лінгводидактичної підготовки майбутніх вихователів у закладі вищої освіти.

Апробацію результатів представлено на міжнародній науково–практичній конференції (м. Лондон, Великобританія).

Публікації. Головні аспекти за темою дослідження висвітлено у закордонній публікації у співавторстві та під керівництвом наукового керівника.

Структура роботи. Дослідження складається з таких компонентів: вступ, два основні розділи, висновки, список використаних джерел та три додатка.

РОЗДІЛ 1

Теоретичні основи розвитку словника дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності

1.1. Розвиток словника старших дошкільників як лінгводидактична проблема

У сучасній науковій літературі «слово» розглядається як знак, що позначає результат пізнання та мислення. Когнітивний досвід кодується в слові. Мова як засіб спілкування – це передусім мова слів. Певні предмети, абстрактні поняття називаються словами, що виражають почуття та емоції.

Важливою характеристикою слова є єдність його лексичного та граматичного значень. Значення слова має складну структуру. Можна виділити дві сторони. По–перше, можна розрізнити в ньому предметне відношення, тобто означення та призначення предмета. У семантиці слів також виділяється друга сторона: система абстракцій та узагальнень, яка виступає за словом, система зв'язків та відносин, що виражається в ній.

З фізіологічної точки зору слово – це багатофункціональний сигнальний засіб, який може замінити всі можливі для людини подразники.

З психологічної точки зору діти можуть засвоїти значення слова лише тоді, коли воно вживається у фразі, зв'язному висловлюванні чи реченні [12, с. 97-101].

Тому формування словника повинно бути тісно пов'язане з розвитком мовлення дітей. По–перше, у мовленні створюються умови для вибору найбільш відповідних за значенням слів для справжнього оволодіння словниковим запасом, по–друге, точність і різноманітність словникового запасу є головною умовою розвитку зв'язного мовлення.

Перш за все, визначаючи зміст словникової роботи в закладі дошкільної освіти, важливо зазначити, що значення слова можна визначити на основі трьох аспектів:

- 1) асоціація слова з певним поняттям,
- 2) співвідношення слова з предметом,
- 3) співвідношення слова з іншими лексичними одиницями внутрішньої лексичної системи мовлення[17, с.393-394].

Оцінка типу слова та особливостей засвоєння словникового запасу дітей дозволяє виділити два аспекти у словниковій роботі з дітьми старшого дошкільного віку. Перший – це те, що дитина засвоїла предметний зв'язок слів та їх понятійний зміст. Друга сторона – це засвоєння слова як одиниці лексичної системи, її зв'язків з іншими лексичними одиницями. Тут стає важливим ознайомити дітей з полісемантичними словами, розкрити їх семантику, використовувати синоніми, антоніми, полісемантичні слова з точним значенням. Обидві сторони взаємопов'язані, і, звичайно, робота над смисловою стороною слова можлива лише тоді, коли діти засвоїли об'єктивний та концептуальний зміст слова.

З цього можна зробити висновок, що словникова робота в закладі дошкільної освіти має забезпечити лексичну основу мовлення та посідає важливе місце в системі мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку. Це також важливо для загального розвитку дитини. Володіння словниковим запасом є головною умовою інтелектуального розвитку, оскільки зміст історичного досвіду, набутого дитиною в онтогенезі, узагальнюється і відображається у формі мовлення і особливо у значенні слів (А.Н.Леонтьєв) [14, с.124].

Старший дошкільний вік – час найдинамічнішої мовленнєвої діяльності. Діти легко підтримують розпочату бесіду, висловлюють свої думки, часто супроводжують свої дії розповіддю.

Значна частина словникового запасу старших дошкільників ґрунтується на запам'ятовуванні правил поведінки та етичних норм. Основною формою розвитку мовлення є діалог, в якому мовлення вихователя має випереджаючий характер для дошкільників. Дитину старшого віку слід заохочувати не тільки за винахідливість, а й за готовність відповісти на питання дорослого, успішне висловлювання власних думок.

За такої послідовності роботи у дітей виникає ініціатива до діалогу з дорослим. Діти розуміють, що на заняттях з розвитку мовлення вони вчаться правильному мовленню, бути гарним співрозмовником.

1.2. Особливості засвоєння словника старшими дошкільниками в різних видах мовленнєвої діяльності

Ключові завдання мовленнєвої освіти дошкільників: розвиток звукової культури мовлення, збагачення та стимулювання словникового запасу, розвиток граматичної структури, формування зв'язного мовлення, але в кожному віці відбувається поступове ускладнення змісту мовленнєвої діяльності та зміна технологій навчання.

Характерні особливості формування дитячого словника поглиблено вивчені у фізіології, психології та психолінгвістиці. При формуванні словникового запасу дошкільника підкреслюються два аспекти: кількісне збільшення словникового запасу та його якісне формування, тобто оволодіння значеннями слів. Одночасно із функцією спілкування слово виконує і когнітивну функцію, оскільки воно розглядається не лише як одиниця мови, але й як одиниця думки [5, с.17]. Тому формування словника спонукає розвиток абсолютно всіх вищих психічних процесів: мислення, сприйняття, пам'яті, уваги, уяви. З розвитком мовлення дитини їх словниковий запас змінюється кількісно та якісно. Кількісні зміни – це збільшення обсягу словникового запасу, а якісні – закономірності засвоєння дитиною значення текстів [18].

Діти старшої групи готові більш ґрунтовно пояснити суть літературних творів, усвідомлюючи багато характерних ознак форми, що виражають суть, тобто вони мають усі шанси розрізнити попередні літературні жанри та властиву їм специфіку. Вони вільно розрізняють прозу та поезію, повідомляють, що вірші складені гармонійно, їх можна співати, тобто звертають увагу на ритмічну та метричну організацію, гармонію поетичних рядків. Необхідно зосередити інтерес дитини на відмінних особливостях художніх жанрів[20, с.78].

У старшому дошкільному віці кількісний словниковий запас дітей може сягати 3500–4000 слів. Це пов'язано з тим, що особистість дитини формується цілісно.

Дитина старшого дошкільного віку починає мислити на основі загальних переконань, її інтерес стає найбільш цілеспрямованим і стабільним. Сфера інтересів розширюється, мовлення вдосконалюється.

Особлива увага на заняттях з розвитку мовлення у старшій групі закладу дошкільної освіти приділяється збагаченню мовлення дітей прикметниками та дієсловами, що виражають властивості та дії досліджуваних предметів. Одночасно з поглибленням знань відбувається розвиток словника, що точніше характеризує різні ознаки предметів і дій.

Крім того, збагачення мовлення відбувається завдяки прикметникам, що позначають найбільшу кількість характеристик з більш тонкою різницею (кольорові тони, стан предметів, відмінності в розмірах, формі тощо). Діти засвоюють прислівники, що характеризують властивості дій (хмари пливуть повільно) [22, с. 56].

У дошкільному віці усна мова формується якомога інтенсивніше, оскільки в цьому періоді виокремлюються відповідні обставини для її формування і встановлюються передумови для писемного мовлення, мовного та індивідуального розвитку дитини.

Володіння словниковим запасом рідної мови відображається на рівні естетичного та психологічного виховання дошкільників. Тому, коли дитина переказує і складає власні історії, вона намагається використовувати образні речення та висловлювання, що походять із художніх творів.

На основі вивчення, дослідження, порівняння та узагальнення предметів у дитини старшого дошкільного віку з часом формується термінологічний характер текстів [27].

Пояснення значень слів старшим дошкільнятам може залежати не тільки від наочності, а й від того, що вже вивчено.

Семантична сторона мовлення також розвивається в процесі роботи з антонімами. Спочатку використовуються прийоми роботи з ізольованими словами, а потім із тими самими словами у споріднених реченнях та висловлюваннях:

- вибір антоніма до певного слова;
- пошук антонімів в оповіданнях, приказках, прислів'ях.
- доповнення речення антонімами;
- запис речення та висловлювання з вказаними парами антонімів

[26].

Вивчені дитиною фрази поділяються на дві групи: пасивний словниковий запас (фрази, які дитина знає, поєднані з певними поняттями, але ніяк не використовуються) та активний словниковий запас (фрази, які дитина не тільки знає, але й використовує у відповідному випадку). Працюючи з дошкільником, важливо, щоб новий термін був включений в активний словник дитини. Новий термін слід додати до дошкільного словника у поєднанні з іншими словами, щоб допомогти дітям звикнути використовувати його у правильних версіях.

Всі аспекти діяльності з семантичної сторони слова взаємопов'язані між собою. Всі варіанти лексичної діяльності

здійснюються у вигляді словесних ігор, вправ та творчих завдань у різних видах мовленнєвої діяльності [16, с.123].

Як результат, дошкільнику необхідно розвинути величезний обсяг знань та словниковий запас, щоб забезпечити взаємодію в широкому розумінні (взаємодія зі старшими співрозмовниками та однолітками, презентація літературних творів, телевізійні та радіопередачі тощо). Цей словник повинен характеризуватися великою кількістю предметів, він містить усі без винятку частини мови, що дає можливість зробити мовлення дітей наприкінці дошкільного дитинства змістовним, зрозумілим та жвавим. Одночасно з кількісним збільшенням словникового запасу проводиться класифікація словникового складу.

Таким чином, до кінця дошкільного віку словниковий запас дітей досягає рівня, за яким вони здатні без зусиль контактувати з дорослими та однолітками; вести діалог з теми, яка доступна для розуміння у їх віці.

1.3. Зміст словникової роботи дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності

Мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку в сучасному закладі дошкільної освіти реалізується в різних видів діяльності дітей: навчально-мовленнєвої, мовленнєво-ігрової, художньо-мовленнєвої. Так, навчально-мовленнєва діяльність охоплює окремі типи слухання і говоріння (розповідання, діалог, міркування, бесіда, повідомлення) і, які представлені під час тематичних комплексних, а також інтегрованих занять з розвитку мовлення [3, с.15-16].

Основою мовленнєво-ігрової діяльності старших дошкільників є сформованість у дітей уявлення та понять про побудову ігрового сюжету, різні дії ігрового характеру з предметами, засвоєння мовленнєвих вмінь й навичок. У старших дошкільників мовленнєво-ігрова діяльність відбувається в процесі різноманітних ігор, у вихованців формується мовленнєво-ігрова та ігрова компетенції. Ігрова компетенція

– це сформованість у дошкільників ігрових дій, ініціативність, самостійність; креативне відображення реальних і вигаданих ситуацій; вміння взаємодіяти з іншими дітьми на основі ігрового задуму; дотримання правил та норм етикету спілкування [3, с. 22 – 23].

Художньо-мовленнєва діяльність здобувачів дошкільної освіти пов'язана з розумінням, сприйманням та відтворенням дітьми змісту літературних творів у різноманітних іграх і театралізованих ситуаціях. [2, с. 45]. Як визначає А. Богуш, у кожній формі художньо-мовленнєвої діяльності (музично-мовленнєвій, літературно-мовленнєвій, образотворчо-мовленнєвій, театральній) специфічно реалізується мовленнєва креативність старших дошкільників: вони і складають розповіді, і малюють відповідно до власних малюнків; вибирають музичний твір, музичні асоціації пов'язані із конкретним сюжетом; створюють костюми, атрибути, декорації, що ілюструють вигаданий дошкільниками сюжет) [2, с. 50–51].

Розвиток словникового запасу розуміється як тривалий процес кількісного накопичення слів, вироблення їх соціально усталених значень та формування здатності використовувати їх у певних умовах спілкування. У наш час прийнято виділяти чотири основні завдання:

1. *Збагачення словникового запасу новими словами*, засвоєння дітьми раніше невідомих слів та нових значень ряду слів, що вже є у словнику дітей. Збагачення словника базується на загальноповсякденній лексиці (назви предметів, ознаки та якості, дії, процеси тощо).

2. *Закріплення та уточнення словника*. Це завдання визначається тим, що у дітей слово не завжди асоціюється з уявленням про предмет. Діти часто не знають першої назви предметів. Сюди входить поглиблення розуміння вже відомих слів, наповнення їх конкретним змістом, що базується на певному співвідношенні з об'єктами реального світу, подальше засвоєння узагальнення та розвиток здатності доречно використовувати загальноповсякденних слів.

3. *Активізація словника.* Слова, що вивчаються дітьми, поділяються на дві категорії: *пасивний словниковий запас* (слова, які дитина розуміє, пов'язані з певними ідеями, але не використовуються) та *активний словниковий запас* (слова, які дитина не тільки розуміє, але активно та свідомо використовує). Дітям потрібно багато разів чути та відтворювати мовлення педагога, оскільки загалом у сприйнятті бере участь лише слуховий аналізатор, а в мовленні – також руховий та кінестетичний аналізатори. До словника слід додавати нові слова в поєднанні з іншими словами, щоб діти могли їх використовувати в певних випадках.

Слід подбати про з'ясування значення слів із використанням протилежних антонімів та порівняння значення слів, а також засвоєння відтінків значень, розвиток гнучкості словникового запасу, використання слів у зв'язному мовленні та використання їх у мовній практиці.

4. Виключення не літературних слів із дитячої мови (діалектна, розмовна мова, жаргон). Це необхідно, коли дітей оточує порушене мовленнєве середовище.

Зміст словникової роботи в дошкільному віці розвивається таким чином, що спочатку збагачується словниковий запас та ідентифікуються набуті дитиною елементи культури (матеріальна, інтелектуальна, соціально–нормативна).

Визнання соціального досвіду відбувається протягом усього життя дитини. Таким чином, словникова робота пов'язана з усією освітньою роботою дошкільного закладу. Зміст словникової роботи визначається на основі аналізу загальної освітньої програми: це той словниковий запас, який потрібен дитині для спілкування, задоволення її потреб, пізнання світу, пізнання навколишнього оточення, розвиток та вдосконалення різних видів діяльності.

Тому у змісті словникової роботи виокремлюються слова, що позначають матеріальну культуру, людину, природу, методи діяльності, її діяльність та слова, що виражають емоційно цінне ставлення до дійсності.

При виборі слів враховувати критерії:

- комунікативна доречність введення слів до дитячого словника;
- частота вживання слова в мовленні дорослих, з якими спілкуються діти;
- необхідність слів охопити зміст понять, рекомендованих програмою закладу дошкільної освіти;
- відповідність слова загальноновживаній лексиці, його доступність для дітей через лексичні, фонетичні та граматичні особливості, тобто через ступінь узагальнення, складність вимови, складність граматичних форм;
- значення слова у вирішенні освітніх проблем;
- розгляд рівня володіння словниковим запасом дітьми цієї групи; значення слова в розумінні значення художніх творів дітьми певного віку;
- добір слів, що стосуються різних частин мови (прикметників, іменників, прислівників).

Зміст словникової роботи в старшій групі дошкільного закладу визначається тим, що тут формується переважно словниковий запас. Це словниковий запас, необхідний дитині для спілкування, пізнання світу, орієнтації у навколишньому середовищі, задоволення її потреб, розвитку та вдосконалення різних видів мовленнєвої діяльності [2, с. 88].

Словникова робота в старшій групі закладу дошкільної освіти – це систематичне розширення активного словникового запасу дітей старшого дошкільного віку за рахунок складних або незнайомих слів.

РОЗДІЛ 2

Методичні основи розвитку словника дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності

2.1. Критерії та показники рівнів розвитку словникової роботи дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності

Проаналізувавши роботи науковців оцінювання стану словника дошкільників, можна виділити окремі аспекти зазначеної проблеми у роботах О. Максакова та О. Саприкіної щодо слововимови, А. Богуш, К. Крутій, Н. Маховець тощо (граматична правильність мовлення). За іншими підходами, науковці визначають мовлення відповідно до остаточної мети розвитку мовлення дошкільників – формування **культури мовлення** (як комплексу вимог відповідно до використання мови в різних видах мовленнєвої діяльності) – вміння коректно писати та говорити, добирати мовленнєві засоби відповідно до мовленнєвої ситуації: граматичну правильність (К. Крутій), адекватність, логічність, нормативність (А. Богуш), різноманітність, естетичність, багатство (О. Аматыєва, О. Трифонова), образність (Н. Гавриш).

В оцінюванні лексики дослідження враховано, що словник старшого дошкільника включає в себе набір слів, виразів, словосполучень; мовлення, а саме його лексичний склад, що відрізняє одного дошкільника від іншого.

Ураховуючи напрямки діагностики: використання активного та пасивного словників, кількісний та якісний словник старших дошкільників у різних видах мовленнєвої діяльності та спираючись на дослідження Н. Горбунової [10], були визначені критерії та показники розвитку словника дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності. Зазначимо їх.

Мотиваційний критерій із показниками: інтерес до змісту слова; прагнення до словотворення і словозміни.

Формування мотивації до освітньої діяльності є однією з пріоритетних проблем сучасних закладів дошкільної освіти. Ефективність навчальної діяльності залежить від її мотивації, основу якої є потреби, емоції, інтереси, а також ідеали дитини дошкільного віку.

Важливим аспектом розвитку словника старших дошкільників в різних видах мовленнєвої діяльності є прагнення дітей до пізнання нової інформації; комунікації з однолітками та дорослими з власного оточення. Саме розуміння цих аспектів сприяло вибору означених показників у мотиваційному критерії.

Когнітивно-змістовий критерій із показниками: кількість і якість слів, які вживає дитина у тематичних групах; розуміння значення слів і вміння їх пояснити.

Ураховуючи відмінності у індивідуальному розвитку дітей старшого віку, характері та змісті мовлення, змістовність лексики дошкільників оцінювалась за достатністю або недостатністю розвитку словника для висловлення думок, ідей та суджень.

Щодо вибору наступного, критерію розвитку словника дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності, то в контексті проблеми дослідження ми керувалися визначенням А. Богущ, яка експресивну функцію визначає як вираження внутрішнього світу особистості, емоційної насиченості, а також забарвлення кожного мовця, особистості.

Експресивно-оцінний критерій із показниками: наявність у мовленні експресивної лексики, образних виразів, прислів'їв, приказок; самооцінка правильності вживання лексики.

Використання дитиною словника як способу вираження внутрішнього світу відповідно до визначеного критерію розглядалось аналізуючи його образність, а саме розуміння та використання образних

засобів, емоційність мовлення дитини.

Зміст методики оцінювання критеріїв розвитку словника старших дошкільників у різних видах мовленнєвої діяльності представлено у **додатку А.**

Відповідно до запропонованих критеріїв та показників охарактеризовано рівні розвитку словника дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності: високий, достатній, початковий, які охарактеризовані у **додатку Б.**

2.2. Методи та прийоми розвитку словникової роботи дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності

Для визначення сутності розвитку словникової роботи старших дошкільників в різних видах мовленнєвої діяльності визначимо основні елементи лінгводидактичної системи, до яких належить: мета, зміст, засоби, принципи, форми, методи та прийоми навчання старших дошкільників.

Зміст та мету розвитку словника відповідно до проблеми дослідження проаналізовано та обґрунтовано в програмних документах та реалізуються у збагаченні, активізації та уточненні словника. Відповідно до етапу дошкільного дитинства конкретизується мета, шляхом визначення завдань, що представлені у освітніх програмах дошкільної освіти стосовно розвитку словника. Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти у старшому дошкільному віці діти повинні опанувати запасом лексичних одиниць та засобів, щоб вміти висловлювати свої думки, передати інформацію. У кожному віковому періоді виділено головні завдання словникової роботи.

Найефективнішими методами та прийомами розвитку словника дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності є лексичні вправи, читання художньої літератури, ігри, ігри-драматизації, перегляд театралізованих вистав, сюжетно-рольові ігри,

виконання групових проєктів; засобами – гра, театр, художня література, спілкування з дорослими та однолітками. Вищезазначені методи, прийоми, засоби реалізують пріоритетне завдання розвитку словника дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності (навчально-мовленнєва, художньо-мовленнєва, мовленнєво-ігрова), що характеризується організацією словникової роботи на різних етапах навчання [6, с.150-151].

Важливим аспектом є відповідність зазначених методів, засобів та прийомам принципам освітньої роботи на заняттях з розвитку мовлення. За класифікацією А. Богуш, принципи дошкільної лінгводидактики у закладі дошкільної освіти повинні враховувати загальнопедагогічні принципи: доступності навчання; послідовності й систематичності навчання; єдності освітнього процесу з життям; науковості навчання; наочності; колективного характеру навчання; усвідомленості, виховного навчання; розвивального навчання; творчої активності; гуманізації педагогічного процесу; партнерства та спільних проєктів; урахування індивідуальних особливостей дітей [3, с. 23].

Серед методичних принципів А.Богуш зазначає *загально-методичні принципи* (розуміння мовних значень; розвитку чуття мови; поступового прискорення темпу збагачення словника, мовлення та *частково-методичні принципи*. До спеціальних принципів словникової роботи відносять: принцип єдності розвитку словника зі сприйманням, мисленням; взаємозв'язку видів діяльності; тематичний принцип словникової роботи; зв'язку емоційної сфери з лексичною роботою.

Робота над словом зі старшими дошкільнятами проводиться в певній послідовності. На початковому періоді освоєння нового лексичного матеріалу величезну роль має слово в процесі спостереження явищ, розглядання ілюстрацій, об'єктів. Головна роль відводиться поясненням вихователя, який стимулює використання старшим дошкільником лексичного запасу і систематизацію навичок дітей. На

стадії уточнення центральна роль відводиться роботі з наочністю (розгляд картин, малюнків, ілюстрацій, іграшок, бесіди, дидактичні ігри, лексичні вправи). На стадії активізації словника значущим вважається постійне повторення слова, його введення в різноманітні види діяльності. Центральне місце - оволодіння смислового змісту лексичних одиниць. В ході лексикографічної діяльності слід досягати реалізації таких властивостей мовлення, як чіткість, безпомилковість, послідовність, виразність. В кінцевому результаті слід сформувати у дитини здатність вибирати для вираження ті лексичні одиниці, які чітко висловлюють ідею мовця.

У закладі дошкільної освіти поширеним методом словникової роботи виступають дидактичні ігри, які організовуються у всіх режимних моментах. У старшому дошкільному віці діяльність по розширенню словника удосконалюється. Основний інтерес приділяють включенню в активний словник слів, що означають диференційовані за рівнем вираженості властивості і якості (світло-червоний, кислуватий, гірко-солоний, міцніше, важче, щільна і т. д.). У лексикон дошкільнят додаються слова, що означають матеріали (метал, пластмаса, скло, кераміка та ін.). Не припиняється діяльність по впровадженню простих визначень (інструменти, посуд, овочі, фрукти, транспорт, дикі і домашні тварини і т. д.). Закреплення даних знань і стимуляція словникової діяльності відбувається в дидактичних іграх *«Хто де живе?»*, *«З чого це зроблено»*, *«Знайди пару»*.

У процесі занять з розвитку та активізації словника, вихователі використовують дидактичні ігри: *«Чарівний мішок»*, *«Хто впізнає і назве більше?»*, *«Барви»*, *«Що змінилося?»* та інші. Відповідно до визначеного матеріалу, дидактичні ігри можна розділити на 3 типи: ігри з предметами (іграшками, природним матеріалом та ін.), настільно-друковані ігри та словесні ігри. Слід наголосити, що всі без винятку ці ігри можливо успішно застосовувати для активізації словника

дошкільнят. Ігри з предметами максимально доступні дітям, так як вони базуються на прямому сприйнятті, відповідають прагненню дітей взаємодіяти з предметами і таким чином знайомитися з ними.

Більш складні для виконання словесні ігри: що не пов'язані з конкретним сприйняттям предмета, в них діти повинні оперувати поняттями. Словесні ігри використовуються в старших групах і вагомі для підготовки дитини до школи, тому що формують здатність уважно слухати, конкретно і чітко визначати власні ідеї, використовувати набуті навички та знання.

Для розвитку словника словесні дидактичні ігри, широко застосовують для дітей старшого дошкільного віку, наприклад: *«Скажи навпаки»*, *«Барви»*, *«Садівник»*, *«Продовжуй далі»*. Найбільш цікавими з словесних ігор для формування словника вважаються гри - припущення. Ігри - припущення *«Те що було б ..?»* або *«Що б я зробив ...»*, *«Ким би хотів бути і чому?»*, *«Кого б вибрав в приятелі?»* та ін. Дидактичний зміст гри полягає в тому, що перед дитиною ставиться мета і формулюється проблема, що потребує осмислення подальшої дії. Ігрова проблема міститься в назві *«Що було б, якщо ..?»* чи *«Що б я зробив ...»*.

Починаючи гру з дітьми, педагог повідомляє: *«Гра називається «Що було б ..?» Я почну, а ви закінчите пропозицію. Слухайте: «Що було б, в разі якби раптово вимкнули електроенергію в усьому місті?»*. Діти висловлюють свої думки (*«Неможливо читати, писати»* і т. д.). Ці ігри спонукають порівнювати навички та знання з умовами, визначення причинних взаємозв'язків. У них є і суперницький компонент: *«Хто швидше здогадається?»*.

Ігри-загадки широко використовують, як словесні ігри при лексикографічній роботі з дитиною. Ключовим показником загадки вважається опис, який необхідно розібрати (розгадати і обґрунтувати); уявлення стисло і часто формується у вигляді завдання або завершується

ним. Змістом загадок вважається навколишня реальність: об'єкти навколишньої дійсності, рослинний і тваринний світ. З розвитком соціуму значно змінюється сутність і предмет загадок. У них відображаються успіхи науки, техніки, культури. Ключовою характерною рисою загадок вважається логічна задача. Методи вирішення логічних запитань різноманітні, але всі без винятку вони активізують інтелектуальну роботу дітей.

Таким чином, в сучасних закладах дошкільної освіти вихователі динамічно застосовують різноманітні типи дидактичних ігор для формування словника дошкільників. Необхідно тільки позначити, що поєднувати ігровий матеріал вони повинні відповідно до індивідуальних і вікових особливостей здобувачів дошкільної освіти і проблем словникової діяльності.

2.3. Сучасні технології розвитку словникової роботи дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності

Важливою умовою формування словника старшого дошкільника є вибір ефективних, доцільних, сучасних методів і прийомів, а також засобів і форм здійснення даної роботи педагогами.

На сьогодні є необхідність у застосуванні нових, сучасних методів і технологій у розвитку словника дітей старшого дошкільного віку.

Розвиток словника дітей розуміється як процес кількісного накопичення слів, розуміння соціально – закріплених значень слів та формування вміння застосування їх в певних умовах спілкування [23, с.57].

Використання сучасних освітніх технологій відкриває нові освітні можливості на заняттях з розвитку мовлення. Сьогодні існує безліч сучасних технологій, за допомогою яких можна регулювати процес розвитку словника у дітей.

Технологія «Сінквейн»

Сінквейн – переклад з французької «вірш з п'яти рядків». Сінквейн – це вірш без римування, що став педагогічним прийомом, спрямованим на вирішення конкретної задачі. У сучасній дошкільній педагогіці цей метод стали використовувати для активізації пізнавальної діяльності та стали використовувати його як метод розвитку словника у дітей.

Технологія «Кластер»

Кластер – графічна форма розташування інформації, коли виокремлюються пріоритетні смислові одиниці, які фіксуються у схемах з позначенням зв'язків між ними. Це зображення, що систематизує та узагальнює навчальний матеріал.

Метод кластера може застосовуватися практично на всіх заняттях, при вивченні будь-яких тем. Форма роботи при використанні даного методу: індивідуальна, групова та колективна. Вона визначається в залежності від поставлених цілей і завдань, можливостей вихователя і дітей.

Приєм кластера розвиває системне мислення, вчить дітей систематизувати навчальний матеріал, оціночні судження, вчить здобувачів дошкільної освіти формулювати і висловлювати свої думки, розвиває здатність до творчої трансформації інформації.

Технологія «Моделювання»

Широке застосування в навчання дітей отримала така технологія, як знаково-символічна діяльність (моделювання). Цей прийом допомагає педагогам наочно позначити елементарні зв'язки і відносини між предметами, об'єктами дійсності. Моделювання – спосіб, при якому мовленнєва дійсність може бути представлена у наочній формі. Модель – це схема явища, що відображає його структурні елементи і зв'язку, найбільш суттєві форми, сторони та властивості об'єкта. У моделях зв'язних висловлювань це їх структура, зміст (властивості об'єктів при

описі, взаємини героїв і розвиток подій в оповіданні). На заняттях з розвитку мовлення діти вчаться переказувати, складати творчі розповіді, складати казки, вигадувати загадки і небилиці. Моделювання може бути складовою частиною кожного заняття. Методи моделювання:

1.Предметное моделювання (дитячі малюнки сюжетних героїв, предметів для гри; площинні театри; фланелеграф; ілюстрації оповідань, казок, віршів).

2.Предметно – схематичне моделювання (структура тексту – круг, розбитий на сектори (початок, середина, кінець); театри геометричних фігур).

3.Графічне моделювання (структури описового оповідання про іграшки, транспорті та інші; схеми до розповідей, віршів; набори схем для графічного плану; дитячі схеми).

Ігри–драматизації, інсценування

Ігри–драматизації мають значний вплив на розвиток мовлення та словника дітей. У грі – драматизації здійснюється вдосконалення діалогічного та монологічного мовлення, опанування виразності мовлення. У грі–драматизації дитина може спробувати власні сили та вміння в перевтіленні, у пошуку нового і разом з вже знайомим. Це особливість гри–драматизації як творчої діяльності, що сприяє розвитку мовлення дітей. І, нарешті, гра – драматизація є засобом самовираження і самореалізації дитини, що відповідає особистісно – орієнтованому підході в роботі з дітьми дошкільного віку.

Технологія навчання дітей складання метафор

Як відомо, метафора – це перенесення властивостей одного явища на інший відповідно до спільної ознаки для обох порівнюваних об'єктів.

Розумові дії, які дозволяють скласти метафору, цілком засвоюються дітьми вже в 4–5 років. Основна мета педагога: створення умов для засвоєння дітьми алгоритму складання метафор. Якщо дитина

засвоїла модель складання метафори, то вона цілком може самостійно створювати фразу метафоричного плану.

Навчання дітей складання творчих розповідей за картиною

Для дітей характерне прагнення складати розповіді на певну тему. Слід всіляко підтримувати це прагнення і розвивати їх навички зв'язного мовлення. Значною допомогою для педагога в цій роботі можуть стати картини. Технологія розрахована на навчання дітей складанню двох типів оповідань по картині: текст реалістичного характеру, текст фантастичного характеру.

Обидва типи оповідань можна віднести до творчої мовленнєвої діяльності різного рівня. Основоположним моментом в пропонованій технології є те, що навчання дітей складанню оповідань за картиною ґрунтується на алгоритмах мислення. Навчання дитини здійснюється в процесі спільної діяльності з педагогом.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставлених завдань нами були зроблені такі висновки:

1. Формування словника повинно бути тісно пов'язане з розвитком мовлення дітей. По-перше, у мовленні створюються умови для вибору найбільш відповідних за значенням слів для оволодіння словниковим запасом, по-друге, точність і різноманітність словникового запасу є головною умовою розвитку зв'язного мовлення.

Проаналізувавши особливості засвоєння словникового запасу дітей, можна виділити два аспекти у словниковій роботі з дітьми старшого дошкільного віку: перший – це те, що засвоєння дитиною предметного зв'язку слів та їх понятійний зміст; друга сторона – це засвоєння слова як одиниці лексичної системи, її зв'язків з іншими лексичними одиницями. Важливим у цьому феномені є ознайомлення дітей з полісемантичними словами, розкрити їх семантику, використовувати синоніми, антоніми, полісемантичні слова з точним значенням. Обидві сторони взаємопов'язані, і, звичайно, робота над смисловою стороною слова можлива лише тоді, коли діти засвоїли об'єктивний та концептуальний зміст слова.

Словникова робота в закладі дошкільної освіти має на меті забезпечити лексичну основу мовлення та посідає важливе місце в системі мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку. Значна частина словникового запасу старших дошкільників базується на запам'ятовуванні правил поведінки та етичних норм.

2. Мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку в сучасному закладі дошкільної освіти реалізується у різних видів діяльності дітей: навчально-мовленнєвої, мовленнєво-ігрової, художньо-мовленнєвої. Так, навчально-мовленнєва діяльність охоплює окремі типи слухання і говоріння. Основою мовленнєво-ігрової діяльності

старших дошкільників є сформованість у дітей уявлення та понять про побудову ігрового сюжету, різні дії ігрового характеру з предметами, засвоєння мовленнєвих вмінь й навичок. Художньо-мовленнєва діяльність здобувачів дошкільної освіти пов'язана зі розумінням, сприйманням та відтворенням дітьми змісту літературних творів у різноманітних іграх і театралізованих ситуаціях.

Словникова робота в старшій групі закладу дошкільної освіти – це системне розширення активного словникового запасу дітей старшого дошкільного віку за рахунок складних або незнайомих слів за допомогою різних видів мовленнєвої діяльності.

У старшому дошкільному віці кількісний словниковий запас дітей може сягати 3500–4000 слів. Дитина старшого дошкільного віку починає мислити на основі загальних переконань, її інтерес стає найбільш цілеспрямованим і стабільним. Сфера інтересів розширюється, мовлення вдосконалюється.

Всі аспекти діяльності з семантичної сторони слова взаємопов'язані між собою. Всі варіанти лексичної діяльності здійснюються у вигляді словесних ігор, вправ та творчих завдань у різних видах мовленнєвої діяльності.

3. Ураховуючи напрямки діагностики: використання активного та пасивного словників, кількісний та якісний словник старших дошкільників у різних видах мовленнєвої діяльності, були визначені критерії та показники розвитку словника дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності: мотиваційний критерій із показниками: інтерес до змісту слова; прагнення до словотворення і словозміни; когнітивно-змістовий критерій із показниками: кількість і якість слів, які вживає дитина у тематичних групах; розуміння значення слів і вміння їх пояснити; експресивно-оцінний критерій із показниками: наявність у мовленні експресивної лексики, образних виразів, прислів'їв, приказок; самооцінка правильності вживання лексики.

4. Другий розділ дипломної роботи присвячений методичним основам розвитку словника дітей старшого дошкільного віку в різних видах мовленнєвої діяльності, запропоновано методи та прийоми розвитку словника, проаналізовані сучасні технології розвитку словника у старшому дошкільному віці в різних видах мовленнєвої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко-Лемовська Л. В. Система роботи щодо збагачення словника дітей на різних етапах дошкільного дитинства у театралізованій діяльності. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Зб. статей* : Вип. 18. Ч. 1. Ялта : РВВ КГУ, 2008. С. 21–25.
2. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Х.: Вид-во «Ранок», 2013. 192 с.
3. Богуш А., Гавриш Н. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання рідної мови в дошкільних навчальних закладах. К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. 704 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпень : ВТФ „Перун”, 2001. 1440 с.
5. Венгер А. Психическое развитие ребенка в процессе совместной деятельности. 2001. № 3. С. 17–26.
6. Водолага Н. В. Добір методів навчання в роботі з дітьми різного віку. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Зб. наук. пр. Рівненського державного гуманітарного університету*. № 23. 2002. С. 150–155.
7. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. СПб.: Союз, 1997. – 95 с.
8. Гавриш Н. Розвиток мовлення: розв’язуємо актуальні проблеми. *Вихователь–методист дошкільного закладу*. 2019. № 3. С. 36–44.
9. Гавриш Н., Крутій К. Як змінювалися підходи до розвитку мовлення дітей. *Дошкільне виховання*. 2019. № 10. С. 7–10.
10. Горбунова Н. В. Принципи організації словникової роботи з дітьми старшого дошкільного віку. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія. Зб. статей*. Ялта : РВВ КГУ,

2010. Вип. 27. Ч. 1. 260 с. С. 66–76.

11. Зязюн І. А. Гуманістична стратегія теорії і практики навчального процесу. *Рідна школа*, 2000. № 8. С. 8–13.

12. Калмикова Л. О. Розвиток значення і смислу слів в онтогенезі. *Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. пр.* К., 2003 Т. 5. Ч. 1. С. 96–104.

13. Леонтьев А. А. Психолінгвістическіє єдності речевого висказування. М. : Просвещение, 1969. 78 с.

14. Леонтьев А. А. Слово о речевой деятельности. М. : Наука, 1965. 425 с.

15. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность. М. : Наука, 1969. 211 с.

16. Луцан Н.І. Мовленнєво–ігрова діяльність дітей дошкільного віку . Одеса: ПНЦ АПН України СВД М.П.Черкасов, 2005. 319 с.

17. Макаренко С. І. Образність мовлення та малюнок в дошкільному віці. *Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. (спецвип.)* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Слов'янськ : Вид. центр СДПУ, 2007. –С. 393–398.

18. Полєвікова О., Левик І. Методичні основи розвитку мотивації дошкільників до вивчення рідної мови через сторітелінг. *ADVANCES OF SCIENCE: Proceeding of articles the international scientific conference. Czech Republic, Karlovy Vary – Ukraine, Kyiv, 5 April 2019* [Electronic resource]. Editors prof. L.N. Katjuhin, I.A. Salov, I.S. Danilova, N.S. Burina. Electron. txt. d. (1 файл 4,6 MB). Czech Republic, Karlovy Vary: Skleněný Můstek Ukraine, Kyiv: MCNIP, 2019. С.369–381.

19. Полєвікова О., Шурда Ж. Мовленнєва особистість у лінгводидактичному просторі довкілля. *The 12th International conference “Science and society”* (June 7, 2019) Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada. 2019. P.77–87.

20. Полєвікова, О. Аналіз підходів до розвитку діалогічного мовлення дошкільників. *Педагогічні науки : зб. наук. праць*. Херсон, 2015. Вип. 67. С. 132–139.
21. Стежинки у Всесвіт : програма для дітей п'ятирічного віку / автор. кол. ; наук. кер. К. Л. Крутій. –Запоріжжя : ТОВ „ЛІПС” ЛТД, 2011. 124 с.1985. – 455 с.
22. Сугейко Л.Г., Борисенко Н.М. Формування комунікативної та природознавчої компетентності учнів у процесі роботи над картинами-загадками // Початкова школа. – 2017.– №4.– С. 26 – 28.
23. Сугейко Л. Г., Пічкур О. В. Особливості розвитку словника у дітей дошкільного віку. *The world of science and innovation. Abstracts of the 8th International scientific and practical conference*. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2021. Pp.674-673. URL: <https://sci-conf.com.ua/viii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiyathe-world-of-science-and-innovation-10-12-marta-2021-goda-london-velikobritaniyaarhiv/>.
24. Сугейко Л.Г. Лінгводидактична підготовка вихователів закладів дошкільної освіти засобом використання активних методів навчання. Херсон: ТОВ «Борисфен-про», 2019. С. 124 – 127.
25. Nahrybelna I. A., Suheiko L. H., Melnychuk, Y. Y. (2020). The implementation of the distance distance course on teaching the Ukrainian language by means of LMS Moodle. *Information Technologies and Learning Tools*, 77(3), 162-174. <https://doi.org/10.33407/itlt.v77i3.2759> URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2759>
26. Nahrybelna I., Suheiko L., Melnychuk Y. Forming of the stylistic competence of a teacher in the educational process of higher school. *Innovative scientific researches: European Development trends and regional aspect. Collective monograph*. I st ed. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2020. 212 – 231. URL:[http:// baltijapublishing.lv /omp/ index.php /bp/ catalog /view/ 3/10/34-1](http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/3/10/34-1)

ДОДАТКИ

Додаток А

КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Я, Пічкур Оксана Володимирівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
  - принципів та правил академічної доброчесності;
  - нульової толерантності до академічного плагіату;
  - моральних норм та правил етичної поведінки;
  - толерантного ставлення до інших;
  - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
  - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
  - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
  - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
  - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
  - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
  - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
  - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
  - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
  - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
  - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
  - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
  - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

- не підроблювати документи;
- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
  - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
- не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
- не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

_____
(підпис)

_____
Оксана ПІЧКУР
(ім'я, прізвище)

Додаток Б

**Зміст методики оцінювання критеріїв розвитку словника
старших дошкільників у різних видах мовленнєвої діяльності**
Мотиваційний критерій

Показник: інтерес до змісту слова

Завдання „Що означає слово?” (тематична група „У крамниці”)

Мета: оцінити інтерес дошкільників до етимології слів, уміння пояснювати, наводити приклади.

Матеріал: ілюстрації із зображенням продуктів харчування, одягу та квітів.

Процедура виконання: вихователь показує дітям ілюстрації із зображенням слів відповідно до теми „У крамниці” – „олія”, „цукор”, „масло”, „морозиво”; „шуба”, „рукавички”; „пролісок”, „ромашка”.

Вихователь: – Чи знайомі вам ці слова? Де ви їх чули? Як ви вважаєте, як з’явилися ці слова? Що вони означають?

Спосіб оцінювання:

- 1 бал: діти тільки називають предмети, зображені на ілюстраціях.
- 2 бали: діти називають предмети, зображені на ілюстраціях, відповідають на запитання вихователя, де вживаються ці слова.
- 3 бали: діти пояснюють значення запропонованих слів.
- 4 бали: діти намагаються уявити джерело чи придумати історію появи слів, пояснюють значення слів.
- 5 балів: діти самостійно пояснюють значення всіх слів.

Показник: прагнення до словотворення і словозміни

Завдання: „Який” (тема „Подорож”)

Мета: визначити здатність дітей до зміни слів, не змінюючи їх основного значення.

Матеріал: малюнок будинку та дороги, слова „довгий”, „короткий”, „скорий”, „захоплюючий”, „мальовничий”, „гостинний”.

Процедура виконання: вихователь пропонував дітям слова, які вони повинні змінити, не змінюючи його основне значення. Треба зазначити, що

дітям було важко виконати це завдання, вони не оперують умінням знаходити відтінки значення прикметників.

Вихователь: – Подивитися на цей малюнок. Ця дорога до будиночку коротка, але якщо ви оберете цю дорогу – ви дістанетеся будинку скоріше, тому як я можу назвати цю дорогу?

Сергійко М.: – Ця дорога коротша.

Вихователь попросив дітей знайти схожі слова до прикметників:

„довгий”, „захоплюючий”, „мальовничий”, „гостинний”.

При кількісному оцінюванні завдання „Який” урахувалися такі показники, як самостійність дітей в утворенні нових слів, здатність пояснити їх та навести приклади.

Спосіб оцінювання:

- 1 бал: діти відмовляються виконувати завдання.
- 2 бали: діти змінюють слова лише після пояснення та повторних прикладів вихователя.
- 3 бали: дошкільники утворюють слова за допомогою вихователя, але не пояснюють значення нового слова та не наводять приклади.
- 4 бали: діти самостійно утворюють слова.
- 5 балів: дошкільники самостійно утворюють слова, здатні пояснити значення нового слова та навести приклади.

Когнітивно-змістовий критерій

Показник: кількість і якість слів, які вживає дитина в

*тематичних групах***Завдання „Пори року” (тематична група „Пори року”)**

Мета: визначити рівень обізнаності дітей із словами, що належать до різних частин мов у межах теми „Пори року”.

Матеріал: ілюстрації з зображенням пів року – весна, літо, осінь, зима.

Процедура виконання: вихователь пропонував дитині пригадати пори року, роздивитись малюнки. Після чого ставить стислі запитання: „Що це за пори року? Які вони можуть бути? Що можна побачити у цій порі? Що можуть робити діти взимку, восени, навесні, літом? Як діти проводять вільний час у ці пори року?”. Вихователь заповнює таблицю для підрахунку відповідей дітей.

Обстеження рівня розвитку словника старших дошкільників за показником: кількість та якість слів (за частинами мови), які вживає

дитина в тематичних групах

Пора року	Яка? (прикметники) Що яким буває?	Що можна робити? (дієслова)	Що можна побачити, характерного для цієї пори року? (іменники)
Весна			
Літо			
Осінь			
Зима			

Спосіб оцінювання:

1 бал: діти не можуть назвати слів за темою, не відповідають на запитання вихователя.

- 2 бали: дошкільники називають переважно іменники (близько 10).
- 3 бали: діти називають слова всіх частин мови (близько 10), відповідаючи на запитання.
- 4 бали: дошкільники називають слова всіх частин мови (близько 20). 5 балів: словник дітей характеризується розмаїттям (близько 30).

Показник: розуміння значення слів та вміння їх пояснити

Завдання „Перекладач” (тематична група „Пори року”)

Мета: визначити вміння дошкільників розуміти та пояснювати основне значення слова.

Матеріал: малюнки із зображенням різних предметів, явищ природи.

Процедура виконання: вихователь звертався до дітей: „Діти, уявіть, що ви прилетіли з іншої планети та не знаєте назв усіх речей, що вас оточують. Ви можете скористатися послугами перекладача, показавши йому малюнок із предметом, перекладач назве його та спробує пояснити, що це таке”. Діти із задоволенням брали участь у виконанні цього завдання.

При підрахунку результатів виконання завдання „Перекладач” оцінюється точність та повнота описання, різноманітність використаних слів.

Спосіб оцінювання:

- 1 бал: дітям важко пояснити значення запропонованих слів.
- 2 бали: діти не завжди розуміли та могли пояснити пряме значення слів.
- 3 бали: діти пояснювали значення всіх запропонованих слів за допомогою вихователя.
- 4 бали: намагались самостійно пояснювати значення запропонованих слів, іноді помилялися.
- 5 балів: діти самостійно пояснювали значення запропонованих слів.

Експресивно-оцінний критерій

Показник: наявність у мовленні образних виразів, приказок, прислів'їв, експресивної лексики

Завдання „Продовжи прислів'я” (тематична група „Українські народні казки, загадки, прислів'я, приказки”)

Мета: оцінити рівень розуміння дітьми прислів'їв.

Матеріал: незакінчені прислів'я.

Процедура виконання: вихователь пропонує дітям прослухати прислів'я та закінчити їх, пояснити свій вибір: „Краще гірка правда, ніж ... (солodka брехня)”. Вихователь веде бесіду: „Як ви розумієте це прислів'я? Чому правда краще ніж брехня? Якщо б ви опинилися в неприємній ситуації, чи сказали б ви правду своїм батькам? Чому?”.

Наступне прислів'я „Хто про землю дбає, ... (тому вона повертає)”.

Вихователь запитує: „Як ви розумієте значення цього прислів'я?”.

Після закінчення прислів'я „Уміли сваритися, ... (умійте миритися)” педагог говорить дітям: „Про що йдеться у цьому прислів'ї? Чи сварилися ви зі своїми друзями? Як швидко після сварки ви мирилися? Як саме ви мирилися?”.

При підрахунку результатів виконання завдання „Продовжи прислів'я” враховується повнота та точність пояснення дитиною значення прислів'я, вміння продовжити висловлювання.

Спосіб оцінювання:

- 1 бал: діти відмовилися від виконання завдання.
- 2 бали: діти продовжували прислів'я, проте їх варіант не співпадав із загальновідомим.
- 3 бали: діти правильно продовжували 1–2 прислів'я, проте не могли пояснити їх зміст.

4 бали: діти правильно продовжували всі прислів'я, намагалися пояснити їх зміст.

5 балів: діти могли пояснити зміст усіх прислів'їв.

Показник: самооцінка правильності вживання лексики

Завдання „Який ти” (тематична група „Я”)

Мета: виявити вміння дитини оцінювати доцільність вживання лексичних одиниць своїми товаришами у межах певних тем, багатство словникового запасу.

Матеріал: аркуші паперу, кольорові олівці.

Процедура виконання: вихователь розподілив дітей по парам, попросив першу дитину намалювати себе та розповісти про себе, своє місце проживання, родину, улюблені справи, друзів. Педагог веде бесіду з другою дитиною: „Що твій друг розповів про себе? Що він міг би розповісти? Що б ти розповів, якби був на його місці?”.

Визначення вміння дитини оцінювати доцільність вживання лексичних одиниць своїми товаришами у межах певних тем відбувалося шляхом підрахунку кількості слів, які друга дитина запам'ятала та вказала з висловлювання першої дитини.

Спосіб оцінювання:

1 бал: діти відмовилися від відповіді.

2 бали: дошкільники лише визначили, про що розповів друг.

3 бали: діти визначили, про що розповів друг, зазначили, про що б розповіли вони, водночас не змогли оцінити мовлення однолітків.

4 бали: діти самостійно давали оцінку мовленню однолітків.

5 балів: діти змогли оцінити доцільність уживання лексики своїми товаришами.

Рівні розвитку словника дітей старшого дошкільного віку у різних видах мовленнєвої діяльності

Високий рівень розвитку словника дітей характеризувався стійким інтересом до змісту слова. Діти виявляли ініціативність під час слововживання, прагнули до словотворення та словозміни; влучно вживали слова. У словнику старших дошкільників, яких віднесено до означеного рівня, нараховується десять і більше слів різних частин мови за кожною із запропонованих тем. Діти старшого дошкільного віку розуміють пряме та переносне значення слів і вміють їх пояснити, навести приклади з власного життя. У мовленні дітей наявні образні вирази, приказки, прислів'я (5 і більше); експресивна лексика; вони здатні до самооцінки й оцінки правильності вживання лексики іншими.

Для старших дошкільників із **середнім рівнем** розвитку словника властивий стійкий інтерес до змісту слова, ініціативність слововживання, прагнення до словотворення та словозміни. Такі діти досить точно вживали слова у власному мовленні; у їхньому словнику за кожною із запропонованих тем не менше п'яти слів різних частин мови. Діти виявляли розуміння прямого значення слів і вміння їх пояснити, а тлумачення переносного значення викликало в них певні труднощі. У мовленні дітей наявні образні вирази, приказки, прислів'я (1–2), експресивна лексика; вони здатні до оцінки правильності вживання лексики іншими, однак відсутня самооцінка вживання лексики.

Для дітей **початкового рівня** розвитку словника властивий нестійкий інтерес до змісту слова; спостерігалася відсутність ініціативності слововживання, прагнення до словотворення та словозміни, точності слововживання. Словник старших дошкільників за кожною із запропонованих тем нараховував не більше двох слів різних

частин мови; діти виявляли розуміння прямого значення слів, але не завжди вміли їх пояснити, не розуміли переносного значення слів. У мовленні дітей відсутні образні вирази, приказки, прислів'я, експресивна лексика; вони не здатні до оцінки правильності вживання лексики іншими та самооцінки.